

Гречко А.В.
к.е.н., доцент ФММ НТУУ «КПІ»

РОЛЬ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА У РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена дослідженню ролі інституційного середовища у розвитку національної економіки. Автором проведено комплексний аналіз впливу інституційних обмежень (формальних і неформальних) на економічну поведінку суб'єктів господарювання, встановлено, що роль держави в ринковій економіці орієнтована на неформальні правила, навіть за умов створення ґрунтовної бази формальних правил, автором наведено моделі західної та східної держави і виявлено, що Україна в більшій мірі тяжіє до східної моделі. В статті застосовано методологію інституційної економічної теорії для аналізу тенденцій розвитку економіки України та на основі даного дослідження доведено, що національній економіці бракує офіційних структур і засобів необхідних для виконання угод на яких будуються ефективні ринки.

Ключові слова: інституційне середовище, національна економіка, модель держави, формальні та неформальні правила, трансакційні витрати.

Вступ. Якість інституційного середовища має критичне значення для економічного розвитку. Рівень розвитку інституційного середовища визначається ефективністю захисту прав власності, якістю судової системи і її незалежністю, роботою бюрократичного апарату та глибиною фінансових ринків. Інституційне середовище складається з ряду інституційних обмежень, до яких відносяться формальні і неформальні інститути, що регламентують економічну поведінку в національній економіці. Якщо інституційне середовище має низький рівень розвитку, то це призводить до виникнення інституційного вакууму, що в свою чергу супроводжується розвитком опортуністичної поведінки і підвищує трансакційні витрати, що змушує інституціональне середовище до реакції у відповідь у вигляді формування неформальних інститутів з власними формами захисту. Саме таке інституційне середовище характерне для економіки України – йому притаманна перевага неформальних правил над формальними, що в свою чергу значно викривлює всі існуючі економічні процеси. Саме тому дане питання викликає значний інтерес як серед науковців, так і серед практиків економічної діяльності і є надзвичайно актуальним.

Дослідженням розвитку інституційного середовища займалися ряд провідних вчених (представників інституційної економічної теорії), серед яких представники «старого» інституціоналізму: А. А. Аузан, А. Дж. Тойнбі, К. А. Вітфогель, Г. Мюрдаль, Е. де Сото, Дж. К. Гелбрейт, Т. Веблен, Дж. Коммонс та представники «нового» інституціоналізму: Р. Коуз, О. Уильмсон, Д. Норт, Д. Ходжсон, А. Алчиан, К. Менгер, Г. Демсец та інші. Однак, дане

питання є не достатньо дослідженим в вітчизняній економічній науці і потребує подальшої розробки з метою подальшого пошуку шляхів вдосконалення вітчизняного інституційного середовища.

Постановка задачі. Метою наукового дослідження є виявлення ролі інституційного середовища у розвитку національної економіки. Цілями дослідження є:

- провести ґрунтовний аналіз особливостей виникнення та розвитку формальних і неформальних інститутів;
- провести дослідження інституційного середовища в Україні та виявити його характерні особливості;
- виявити негативні тенденції розвитку інституційного середовища в національній економіці;
- визначити ступінь впливу інституційного середовища на розвиток національної економіки;
- дослідити інституційні моделі західних та східних держав та виявити до якої з моделей тяжіє Україна.

В даному дослідженні використано метод аналізу, за допомогою якого досліджено існуюче зовнішнє інституційне середовище в Україні. На основі методу наукової абстракції (виділення найбільш суттєвих сторін досліджуваного явища) в даному дослідженні автором виділяються найбільш суттєві особливості інституційного середовища в Україні. Також автором був використаний системний підхід.

Результати дослідження. Інституціоналізм є швидкозростаючим за значимістю і динамікою поширення в наукових колах напрямом економічної думки, який пропонується як методологічна база досліджень у багатьох галузях наукового пошуку. Успіх такого масштабу слід пов'язувати з універсальністю застосування бузових категорій («інститут» та «інституція») до широкого кола соціально-економічних явищ [1]. Концепція інституціоналізму завдяки своїй міждисциплінарності дозволяє теоретично і методологічно обґрунтувати вплив існуючих правил гри, у регуляторному механізмі на формування параметрів суспільно-господарської результативності. Зважаючи на те, що нашій країні притаманні перехідні процеси, треба відзначити той факт, що перш ніж сподіватися на формування високоефективної інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки, цей процес необхідно оформити інституційно, сформувавши необхідну інституційно-правову базу й механізми дотримання необхідних правил гри.

Інституціональне середовище грає ключову роль у функціонуванні і розвитку національної економіки. Можна виділити наступні аспекти цієї ролі, які мають взаємозв'язок. Передусім, - це обмеження вибору господарюючих суб'єктів в економіці. Існує два різновиди цих обмежень: бюджетні (прибутки і ціни) і натуральні («фізичні» ресурси). Особливістю інституціонального аналізу є вступ третього різновиду обмежень - інституціональних, до яких відносяться формальні і неформальні інститути, що регламентують економічну поведінку в національній економіці.

Наступним аспектом виступає вплив на структуру стимулів, що виражається в характері існуючого в національній економіці інституціонального середовища: якщо це середовище має чітко розроблені і закріплені правила гри у вигляді формальних інститутів, наприклад, чітка визначеність і захищеність прав власності, то в такому середовищі відсутній інституціональний вакуум, що провокує розвиток опортуністичної поведінки і підвищує трансакційні витрати, що змушує інституціональне середовище до реакції у відповідь у вигляді формування неформальних інститутів з власними формами захисту. Останнім ключовим аспектом виступає вплив на міру раціональності поведінки, що полягає в трактуванні поведінки учасників ринкових взаємин, що варіюється в діапазоні від повністю раціонального до звичного і рутинного, тобто нераціонального, наприклад, зниження формальними інститутами міри невизначеності в національній економіці або заохочення неформальними інститутами індивідуального накопичення багатства призводить до підвищення міри раціональності поведінки економічних агентів.

Отже, інституціональне середовище, як складна єдність формальних і неформальних інститутів, грає ключову роль у формуванні позитивного розвитку національної економіки, а її якість і міра відповідності інституціональним змінам в країні багато в чому визначаються роллю держави в економіці. Це полягає в тому, що держава самоформує себе як набір інститутів, наприклад, бере участь в створенні інститутів ринку, тим самим, утворюючи інституціональне середовище. Особливістю ролі держави в ринковій економіці є орієнтація на неформальні інститути, навіть при створенні формальних інститутів, оскільки формальні інститути буває недостатньо просто створити, оскільки вони починають реально працювати тільки тоді, коли доповнюються і підкріплюються неформальними нормами і стосунками. Інакше в економіці спостерігається конфлікт інститутів і непрацюючих законів. Одночасно обов'язком держави є усіляке сприяння в наданні правових гарантій інститутам, що народжуються на базі існуючих законів, а також неформальним правилам, що з'являються в інституціональному вакуумі, і нормам, якщо вони мають позитивну спрямованість для економіки. Тим самим, держава постійно знаходиться в стані необхідності закріплення тимчасових, перехідних інститутів без чого неможливо представити розвиток національної економіки. Інституційну модель західної держави можна представити у вигляді схеми (рис. 1, 2).

Застосовуючи методологію інституціональної економічної теорії для дослідження тенденцій розвитку економіки України, можна сказати, що їм бракує офіційних структур і засобів необхідних для виконання угод на яких будуються ефективні ринки. Проте, в Україні існує значний нелегальний сектор, так звана «тіньова економіка», розмір якої в Україні складає 50% ВВП. Економіці України притаманні значні трансакційні витрати та несприятлива інституційна основа. За не надійних прав власності, недотримання законів, існування бар'єрів виходу на ринок, монополістичних

обмежень, орієнтовані на максимізацію прибутку фірми матимуть короткостроковий характер, малі основні засоби та незначні розміри.

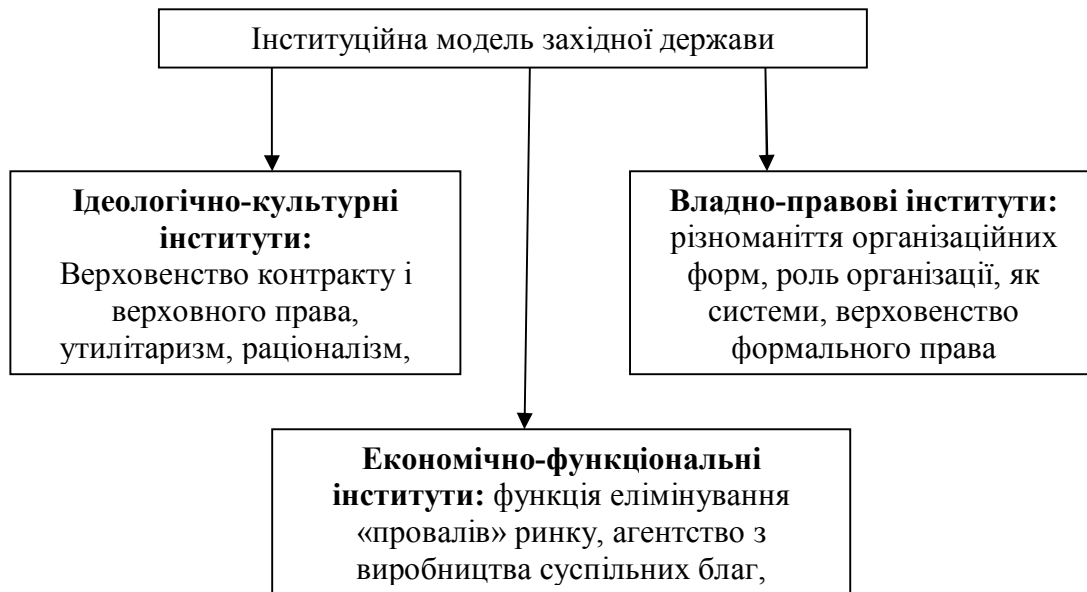

Рис. 1. Інституційна модель західної держави [2]

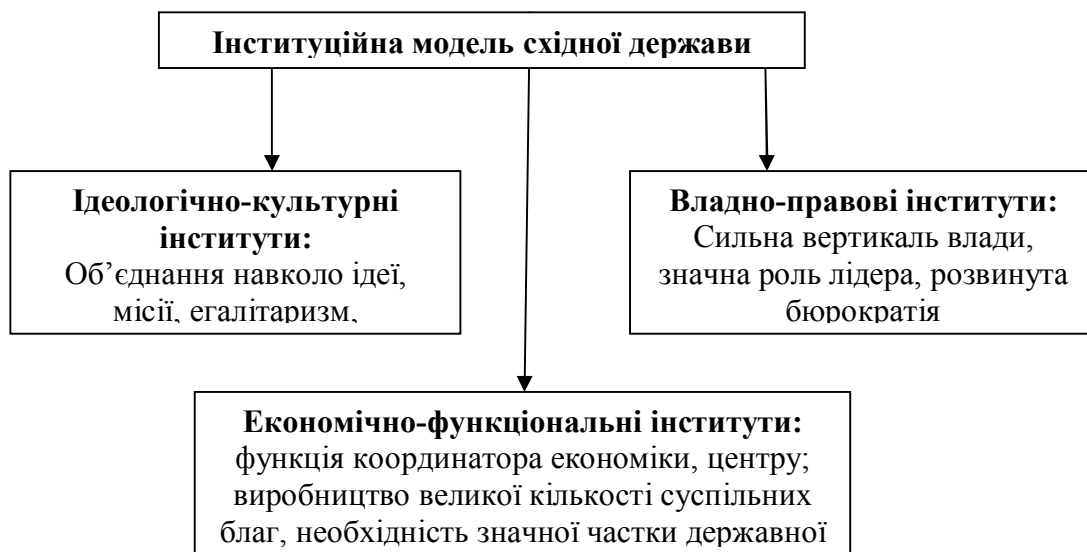

Рис. 2. Інституційна модель східної держави [2]

Найбільший прибуток у таких умовах може приносити торгівля, а великі підприємства з потужним капіталом здатні функціонувати лише під патронатом представників влади, за рахунок отримання субсидій, протекціоністських тарифів через хабарі та систему «відкатів». Саме таку ситуацію ми спостерігаємо сьогодні в Україні. Загальновідомо, що після початку трансформаційних процесів її Україні, внаслідок «розмитих» норм державно-інституційного контролю виникла ситуація, коли інститути, які відповідають за будівництво економічного каркасу ринкової економіки –

бірж, фондових, інвестиційних, страхових компаній, комерційних банків, кредитних спілок – не стільки орієнтувалися на норми загально визнаних капіталістичних цінностей, скільки на псевдоринкові «сурогатні» правила бізнесової поведінки в процесі контрактації. Наслідком радянської системи стало закріплення у структурі українського господарського менталітету таких когнітивних рис як відчуття безпорадності, відсутність контролю і фаталізм. Мотиваційними особливостями українського суспільства стало прагнення делегувати відповідальність за свій добробут. Ідеологічна дія на громадян формувала в них і емоційні риси господарського менталітету – відчуття вдячності та страх позбутися підтримки. Людям не потрібно було оцінювати ризики та прибутковість своєї діяльності, вони, не маючи власності і капіталу, були позбавлені турбот з приводу того, як розпоряджатися цими ресурсами в обмін на втрату індивідуальності. Тривалий розвиток національної економіки в межах радянської командно-адміністративної системи доповнив формування образу економічно залежного суб'єкта господарських відносин, якому притаманні такі риси господарського менталітету: безініціативність, низький рівень довіри до держави, відчуття безпорадності, прагнення делегувати відповідальність за власний добробут, розчинення інтересів окремого суб'єкта в суспільних, переважання у трудовій діяльності «примусу» на стимулюванням. Як наслідок можемо спостерігати гальмування економічного розвитку України, оскільки вищезгадані риси не сприяють належній мотивації ефективної економічної діяльності, вступають у протиріччя з соціально-економічними інститутами країни з розвиненою економікою. Українське суспільство, його економічна складова, в більшій мірі тяжіє до моделі східної держави, економічні реформи мають стійкий західний вектор, тому можливість мінімізувати дані протиріччя з'являються тільки за умови врахування досвіду минулого, максимальної відкритості українського суспільства, інтенсивних економічних і культурних контактів з розвиненими країнами світу, що дозволить з часом не лише перейняти, а й адаптуватися до норм та цінностей західної економічної культури [2].

Висновки. Інституціональне середовище грає ключову роль у функціонуванні і розвитку національної економіки. Якщо це середовище має чітко розроблені і закріплені правила гри у вигляді формальних інститутів, наприклад, чітка визначеність і захищеність прав власності, то в такому середовищі відсутній інституціональний вакуум, що провокує розвиток опортуністичної поведінки і підвищує трансакційні витрати, що змушує інституціональне середовище до реакції у відповідь у вигляді формування неформальних інститутів з власними формами захисту. Застосовуючи методологію інституціональної економічної теорії для дослідження тенденцій розвитку економіки України, можна сказати, що їм бракує офіційних структур і засобів необхідних для виконання угод на яких будуються ефективні ринки. Проте, в Україні існує значний нелегальний сектор, так звана «тіньова економіка», розмір якої в Україні складає 50%

ВВП. Економіці України притаманні значні трансакційні витрати та несприятлива інституційна основа. Українське суспільство, його економічна складова, в більшій мірі тяжіє до моделі східної держави, економічні реформи мають стійкий західний вектор, тому можливість мінімізувати дані протиріччя з'являються тільки за умови врахування досвіду минулого, максимальної відкритості українського суспільства, інтенсивних економічних і культурних контактів з розвиненими країнами світу, що дозволить з часом не лише перейняти, а й адаптуватися до норм та цінностей західної економічної культури.

Список використаних джерел

1. Шпикуляк О.Г. Інституції у розвитку та регулюванні аграрного ринку: [монографія] / Шпикуляк О.Г. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 396 с.
2. Інституційний механізм сталого розвитку України в умовах відкритої економіки: монографія / [За заг. ред. доц. Запихляка В.М.]. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. – 248 с.
3. Д. Норт. Институциональные изменения: рамки анализа [Текст] / Д. Норт // Вопросы экономики. – 2010. - №3. – С. 7 – 16.
4. Качала Т.М. Институціоналізація економіки України: проблеми та перспективи: монографія у 2-х т., Т.1 / Т.М. Качала; М-во освіти і науки, молоді та спорту України; Черк. держ технолог. універ. – Черкаси: ЧДТУ, 2011. – 475 с.

Гречко А.В.

к.э.н., доцент ФММ НТУУ «КПИ»

РОЛЬ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ СРЕДЫ В РАЗВИТИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Статья посвящена исследованию роли институциональной среды в развитии национальной экономики. Автором проведен комплексный анализ влияния институциональных ограничений (формальных и неформальных) на экономическое поведение субъектов хозяйствующей деятельности, установлено, что роль государства в рыночной экономике ориентирована на неформальные правила, даже при условиях создания базы формальных правил, автором приведены модели западного и восточного государства и обнаружено, что Украина в большей мере тяготеет к восточной модели. В статье применена методология институциональной экономической теории для анализа тенденций развития экономики Украины и на основе данного исследования доказано, что национальной экономике недостает официальных структур и средств необходимых для выполнения соглашений на которых строятся эффективные рынки.

Ключевые слова: институциональная среда, национальная экономика, модель государства, формальные и неформальные правила, трансакционные издержки.

Grechko A.V.

associate professor FMM NTUU «KPI»

A ROLE OF INSTITUCIONAL ENVIRONMENT IS IN DEVELOPMENT OF NATIONAL ECONOMY

The article is devoted research of role of institucional environment in development of national economy. An author is conduct the complex analysis of influence of institucional limits (formal and informal) on the economic conduct of subjects of managing activity, it is set that the role of the state in a market economy is oriented to the informal rules, even on conditions of creation of base formal rules, an author is result the models of the western and east state and it is discovered that Ukraine in a greater measure gravitates to east modele. In the article methodology of institucional economic theory is applied for the analysis of progress of economy of Ukraine trends and it is well-proven on the basis of this research, that official structures and facilities of necessary for implementation agreements failing a national economy which efficient markets are built on.

Keywords: institucional environment, national economy, model of the state, formal and informal rules, transakcion costs.

Жуйкова К.В.

ст. викладач ФММ НТУУ «КПІ»

Гапончук Н.В.

студентка ФММ НТУУ «КПІ»

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПОСЛУГ МИТНОГО БРОКЕРА В ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ОПЕРАЦІЯХ

В цій статті узагальнено досвід вітчизняної економічної науки та практики щодо необхідності використання послуг митних брокерів в зовнішньоторговельних операціях на підприємствах, визначено переваги, критерії вибору, проблеми роботи з ними та шляхи їх вирішення.

Ключові слова: операція, митний брокер, декларант, митне оформлення, вантажно-митна декларація, митний орган.

Вступ. Організація зовнішньоторговельних операцій пов'язана з рядом проблем юридичного та процесуального характеру. Проходження вантажів через митницю часто пов'язане з істотними тимчасовими витратами в сфері оформлення документів. Практика в цій області вкрай важлива і якщо підприємець стикається вперше з процедурою оформлення, то ймовірність помилки велика, що призводить до більших втрат часу і збитків, пов'язаних із затримкою вантажопотоків.